BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA TABIIY FANLARNI O‘QITISHDA STEAM, MUAMMOLI TA’LIM VA TAJRIBA METODLARIDAN FOYDALANISH ORQALI O‘QUVCHILARNING KREATIV FIKRLASHINI RIVOJLANTIRISH

Xalilova Gulhayo Samidillayevna
Qashqadaryo viloyati Qamashi tumani MMTBga qarashli
3-maktab boshlang‘ich ta’lim o‘qituvchisi
https://doi.org/10.5281/zenodo.23185072

Annotatsiya: Ushbu tezisda boshlang‘ich ta’limda tabiiy fanlarni o‘qitish jarayonida o‘quvchilarning kreativ fikrlash qobiliyatini rivojlantirish imkoniyatlari yoritilgan. STEAM yondashuvi, muammoli ta’lim va tajriba metodlarining o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi, kuzatuvchanligi, muammoni tahlil qilishi va ijodiy yechimlar ishlab chiqishidagi ahamiyati ochib berilgan. Mazkur metodlarni tabiiy fanlar darslarida uyg‘unlashtirish orqali o‘quvchilarning nazariy bilimlarini amaliy faoliyat bilan bog‘lash, gipoteza ilgari surish, tajriba o‘tkazish va natijalarni tahlil qilish ko‘nikmalarini shakllantirish mumkinligi asoslangan.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta’lim, tabiiy fanlar, kreativ fikrlash, STEAM, muammoli ta’lim, tajriba metodi, ijodiy faoliyat, mustaqil fikrlash, tadqiqotchilik.

Kirish

Bugungi kunda boshlang‘ich ta’limning asosiy vazifalaridan biri o‘quvchilarga tayyor bilimlarni berish bilan bir qatorda, ularning mustaqil, kreativ va mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishdan iborat. Ayniqsa, tabiiy fanlarni o‘qitish jarayoni o‘quvchilarning atrof-muhitni kuzatishi, tabiiy hodisalarni tushunishi, savollar berishi va o‘z xulosalarini shakllantirishi uchun keng imkoniyat yaratadi.

Kreativ fikrlash o‘quvchining muammoga odatiy bo‘lmagan nuqtayi nazardan yondashishi, bir nechta g‘oyalarni ilgari surishi va mavjud bilimlar asosida yangi yechimlarni ishlab chiqishi bilan tavsiflanadi. Shu sababli tabiiy fanlar darslarida o‘quvchini faqat tinglovchi sifatida emas, balki izlanish olib boruvchi faol subyekt sifatida tashkil etish muhimdir.

Zamonaviy pedagogik yondashuvlarda o‘quvchining faol ishtiroki, amaliy faoliyati va mustaqil izlanishiga katta e’tibor qaratiladi. Vygotskiy ta’lim jarayonida bolaning mustaqil fikrlashi va faol rivojlanishini qo‘llab-quvvatlovchi ta’lim muhitining muhimligini ta’kidlaydi [1]. Shu nuqtayi nazardan, STEAM, muammoli ta’lim va tajriba metodlaridan foydalanish tabiiy fanlarni o‘qitish samaradorligini oshirish bilan birga kreativ fikrlashni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Asosiy qism

Boshlang‘ich sinflarda tabiiy fanlarni o‘qitishda **STEAM yondashuvi** o‘quvchilarning turli fanlardan olgan bilimlarini yagona amaliy vazifa doirasida birlashtirish imkonini beradi. STEAM Science, Technology, Engineering, Art va Mathematics yo‘nalishlarini o‘zaro bog‘lashga asoslanadi. Ushbu yondashuvda o‘quvchi muayyan muammoni hal qilish jarayonida kuzatadi, tahlil qiladi, hisoblaydi, loyihalashtiradi va ijodiy mahsulot yaratadi.

Masalan, “Suvni tejash” mavzusini o‘rganishda o‘quvchilarga suvdan oqilona foydalanish bo‘yicha loyiha ishlab chiqish topshirig‘i berilishi mumkin. Bunda ular suvning kundalik hayotdagi ahamiyatini o‘rganadi, sarfini hisoblaydi, muammoning sabablarini aniqlaydi va suvni tejashga qaratilgan ijodiy yechim taklif qiladi. Natijada tabiiy fanlar matematik hisoblash, texnologik fikrlash va ijodiy faoliyat bilan bog‘lanadi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Muammoli ta’lim metodi o‘quvchilarning kreativ fikrlashini rivojlantirishda muhim vositalardan biridir. Ushbu metodda o‘quvchiga tayyor javob berilmaydi, balki muayyan muammo yoki savol taqdim etiladi. O‘quvchi mavjud bilimlariga tayangan holda muammoning sabablarini aniqlaydi, taxminlar ilgari suradi va o‘z fikrini asoslashga harakat qiladi. Muammoli vaziyatlar o‘quvchilarning faolligini oshirib, ularni mustaqil izlanishga undaydi.

Masalan, “Nima uchun ayrim jismlar suvda cho‘kadi, ayrimlari esa suv yuzasida suzadi?” kabi savol o‘quvchilar uchun muammoli vaziyat yaratadi. O‘quvchilar dastlab o‘z taxminlarini bildiradilar, keyinchalik turli jismlar bilan tajriba o‘tkazib, o‘z gipotezalarini tekshiradilar. Bunday jarayon kreativ fikrlashning muhim tarkibiy qismlari bo‘lgan taxmin qilish, taqqoslash va xulosa chiqarish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Tajriba metodi tabiiy fanlarni amaliy faoliyat bilan bog‘lashning samarali usullaridan hisoblanadi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari tabiiy hodisalarni bevosita kuzatish va oddiy tajribalar orqali o‘rganishlari mumkin. Tajriba jarayonida o‘quvchi avval muammoni aniqlaydi, keyin gipoteza ilgari suradi, tajribani amalga oshiradi, natijalarni kuzatadi va yakuniy xulosani shakllantiradi.

Pedagogik faoliyatda o‘quvchilarga mustaqil fikrlash imkoniyatini berish ularning ijodiy salohiyatini rivojlantirish uchun muhim shartlardan biridir. Dewey ta’limda amaliy tajriba va faol faoliyatning o‘quvchi rivojlanishidagi ahamiyatini alohida ta’kidlagan [2]. Shuning uchun tabiiy fanlar darslarida tajriba, kuzatuv va amaliy topshiriqlardan muntazam foydalanish maqsadga muvofiq.

STEAM, muammoli ta’lim va tajriba metodlarining kreativ fikrlashga ta’siri

Metod	Qo‘llash	O‘quvchi faoliyati	Rivojlanadigan ko‘nikma
STEAM	Loyiha va model yaratish	Loyihalaydi, yaratadi	Ijodkorlik
Muammoli ta’lim	Muammoli savol berish	Izlaydi, yechim topadi	Mustaqil fikrlash
Tajriba	Amaliy tajriba o‘tkazish	Kuzatadi, tekshiradi	Tadqiqotchilik
STEAM + muammoli ta’lim	Muammoli loyiha	Tahlil qiladi, yaratadi	Kreativ fikrlash
Muammoli ta’lim + tajriba	Muammoni tajribada tekshirish	Sinaydi, xulosa qiladi	Tanqidiy fikrlash
Uchala metod	Muammo, tajriba, loyiha	Izlanadi, yechim yaratadi	Kompleks fikrlash

Mazkur metodlarning samaradorligi ularni alohida emas, balki o‘zaro uyg‘un holda qo‘llash orqali yanada oshadi. Masalan, darsning dastlabki bosqichida muammoli savol berilib, keyingi bosqichda tajriba o‘tkazilishi va yakunda STEAM asosida kichik loyiha yaratilishi mumkin. Bunday yondashuv o‘quvchini fikrlashdan amaliy faoliyatga, amaliy faoliyatdan esa ijodiy mahsulot yaratishga olib keladi.

Kreativ fikrlashni rivojlantirish jarayonida o‘qituvchi o‘quvchining har qanday g‘oyasini darhol noto‘g‘ri deb baholamasligi, balki uni asoslashga va tekshirishga yo‘naltirishi muhim. O‘quvchilarga “Yana qanday yechim taklif qilish mumkin?”, “Agar boshqa usuldan foydalansak nima bo‘ladi?”, “Bu fikringizni qanday tajriba orqali tekshirish mumkin?” kabi savollar berish ularning fikrlash doirasini kengaytiradi. Kreativ ta’limda o‘quvchining savol berishi, taxmin qilishi va xatolardan yangi xulosa chiqarishi ham muhim pedagogik jarayon hisoblanadi.

Shuningdek, mazkur metodlar o‘quvchilarda hamkorlikda ishlash, o‘z fikrini himoya qilish, boshqalarning fikrlarini tinglash va turli qarashlarni taqqoslash ko‘nikmalarini ham rivojlantiradi.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

O‘quvchilarning bilimni faol ravishda egallashi va uni amaliy vaziyatlarda qo‘llashi zamonaviy ta’limning muhim talablaridan biridir [3].

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich ta’limda tabiiy fanlarni o‘qitishda STEAM, muammoli ta’lim va tajriba metodlaridan foydalanish o‘quvchilarning kreativ fikrlashini rivojlantirish uchun samarali pedagogik imkoniyat yaratadi. STEAM yondashuvi fanlararo bog‘liqlikni ta’minlab, o‘quvchilarni ijodiy mahsulot yaratishga yo‘naltirsa, muammoli ta’lim mustaqil fikrlash va turli yechimlarni izlashga undaydi. Tajriba metodi esa nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan bog‘lab, o‘quvchilarda kuzatish, gipoteza ilgari surish va xulosa chiqarish ko‘nikmalarini shakllantiradi.

Ushbu metodlarni uyg‘unlashtirib qo‘llash natijasida tabiiy fanlar darslari o‘quvchilar uchun qiziqarli, amaliy va izlanishga asoslangan ta’lim jarayoniga aylanadi. Eng muhimi, o‘quvchilarda tayyor javobni kutish emas, balki savol qo‘yish, mustaqil izlanish, tajriba o‘tkazish va yangi yechimlarni taklif qilish odati shakllanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Vigotskiy L. S. Tafakkur va nutq. — Moskva: Labirint, 2019. — 45–68-b.
2. Dyuи J. Tajriba va ta’lim. — Nyu-York: Touchstone, 1997. — 25–47-b.
3. Xutorskoy A. V. Zamonaviy didaktika. — Sankt-Peterburg: Piter, 2020. — 112–135-b.
4. Polat E. S. Ta’lim tizimida yangi pedagogik va axborot texnologiyalari. — Moskva: Akademiya, 2019. — 78–96-b.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.